

Ši diena VIEŠPATIES duota, tad linksminimės ir džiūgaukime! /Ps 118,24/

2017 m. birželis Vilniaus ev. reformatų parapijos tarybos informacinis leidinys **Nr. 6 (178)**

Leidžiamas nuo 1998 m. lapkričio mėn. ISSN 2029-512X (internete ISSN 2424-4341)

BUDĖKIME DĖL KRISTAUS

Santrauka homilijos, pasakytos 2017 metų LERB Sinodo atidarymo pamaldose Biržuose

Todėl budėkite, nes nežinote, kurią valandą ateis jūsų Viešpats.

Supraskite ir tai: jeigu šeimininkas žinotų, kurią nakties valandą ateis vagis, jis budėtų ir neleistų jam įsilaužti į namus.

Todėl ir jūs būkite pasiruošę, nes Žmogaus Sūnus ateis tą valandą, kurią nemanote.

Kas yra tas ištikimas bei protingas tarnas, kurį šeimininkas paskyrė tarnauti savo šeimynai, kad ją maintintų deramu laiku?

Palaimintas tarnas, kurį sugrįžęs šeimininkas ras taip darantį.

Iš tiesų sakau jums: jį paskirs valdyti visų savo turtų.

Bet jei blogas tarnas tartų savo širdyje: Mano šeimininkas neskuba grįžti, ir pradėtų mušti savo tarnybos draugus, valgyti ir gerti su girtuokliais, – to tarno šeimininkas sugrįš tą dieną, kai jis nelaukia, ir tą valandą, kurią jis nemano /Mt 24,43-50/.

Budėjimas esti arba bent turėtų būti nuolatinė krikščionio būseną. Budėdami mes susikaupiame, prisiimame atsakomybę, viliamės ir laukiame. Budėdami parodome, kas esame, ko viliamės, ko laukiame.

Dievas prieš save nori matyti *budintį* – *atsakingą* žmogų, nes Šv. Raštas ne kartą mini tuos, kurie nebudi, bet *miega* arba *užia su girtuokliais*..., t. y. gyvena palaidą, neatsakingą gyvenimą. Turbūt buvo per mažai budinčiųjų, turbūt buvo užslinkusi Bažnyčios naktis, nes vagys ir plėšikai su apgavikais ateidavo ir vis ateina.

Reikia prisiminti, jog vogti galima ne tik asmeninį, valstybinį ar bažnytinį turtą, bet visų pirmą mums svarbiausius dalykus – tikėjimą ir pasitikėjimą, tvarką, broliškumą, džiaugsmą.

Todėl, galvojant apie *vagis ir plėšikus* ..., žinokime, jog ... Mes gru-

miamės ne su krauju ir kūnu, bet su kunigaikštystėmis, valdžiomis, šių tamsybių pasaulio valdovais ir dvasinėmis blogio jėgomis dangaus aukštumose /Ef 6,10/.

Budint ir kovojant su dvasiniu, metafiziniu blogiu, reikia budėti ne tik dvasiškai, bet ir liudyti savo tikėjimą bei kovą. Juk kito žmogaus tikėjimo negalime pamatyti, bet galime pasaulio akivaizdoje darbais liudyti savo poziciją, savo tikėjimą. Jėzus sako: *Kas išpažins mane žmonių akivaizdoje, tą ir aš išpažinsiu savo dangiškojo Tėvo akivaizdoje /Mt 10,32/.*

Sinodas yra vieta, kurioje susirenka tie, kurie budi. Budėkime dėl Kristaus. Amen.

**Gen. superintendentas
kun. Tomas Šernas
2017 06 24**

2017 METŲ JUBILIEJINIS SINODAS BIRŽUOSE

Lietuvos evangelikų reformatų Bažnyčia – jau 460 metų Lietuvoje veikianti institucija. Jos valdymas – presbiterinis-sinodinis, todėl yra viena seniausių Lietuvos bendruomenių, naudojanti demokratinę savivaldos formą. Aukščiausias bendrijos savivaldos organas – Sinodas – susirenka bent kartą per metus ir priima svarbiausius Bažnyčiai sprendimus: dvasininkų misijas, bažnytinės teisės aktus: kanonus ir memorialus.

Sinodo prezidentas

Šeštadienį, birželio 24 dieną, į Biržų bažnyčią susirinko dvasininkai, kuratoriai ir delegatai bei svečiai. Sinodo suvažiavimas prasidėjo Sinodo atidarymo pamaldomis, kurias laikė Lietuvos evangelikų reformatų kunigai: generalinis superintendentas kun. Tomas Šernas, vicesuperintendentas kun. Raimondas Stankevičius, Sinodo konsistorijos viceprezidentas kun. Rimas Mikalauskas, Nemunėlio Radviliškio parapijos administratorė kun. Sigita Veinzierl.

Kun. Tomas Šernas pasakė įsimintiną pamokslą, nuteikiantį sinodalus rimtam darbui, pabrėždamas, jog krikščionys visada turi budėti, Dievas prieš save nori matyti *budin-tį – atsakingą* žmogų. Sinodas yra ta vieta, kur susirenka tie, kurie budi. *Budėjime dėl Kristaus*, – kvietė gen. superintendentas.

Po trumpos pertraukėlės Sinodas pradėjo darbą. Buvo išrinkta 2017-2018 metų Sinodo vadovybė. Į Sinodo direktoriaus pareigas vėl buvo išrinkta kuratorė dr. Renata Bareikienė, Sinodo cenzoriumi – kun. Rimas Mikalauskas bei sekretoriumi – kun. Raimondas Stankevičius. Sinodo vicedirektoriaus pareigas eina generalinis superintendentas. Po Sinodo vadovybės rinkimų Sinodą sveikino

svečiai, atvykę iš užsienio evangelikų Bažnyčių bei Lietuvos vyriausybės, Seimo atstovai, Biržų rajono vadovas.

Pirmasis į susirinkusiuosius kreipėsi svečias iš Škotijos Bažnyčios – kun. Iain'as Cunningham'as. Jam vertėjavo kaunietis Simeonas Lukošius, vertęs ir kitų anglakalbių bei latvio kunigo kalbas. Svečias iš JAV – Amerikos reformatų presbiterionų Bažnyčios kun. Gerry's Gerard'as atvažiavo kartu su jaunimo choru iš Erskino reformatų koledžo. Svečių kolektyvas labai pagyveno sinodines pamaldas. Tai kunigo misionieriaus Franko van Daleno nuopelnas, kad sulaukėme tokio garbingo svečio. Vokietijos Evangelikų Bažnyčios kunigas Ulrichas Barnickė, sveikinęs Sinodą, yra lankęsis Lietuvoje ne kartą ir atstovavo Vokietijos-Lietuvos partnerinei organizacijai. Įdomu buvo išgirsti kaimyninės Latvijos Vecumniekų liuteronų bažnyčios kunigą Robertą Otomierą. Po dvasininkų kalbų, Sinodą sveikino garbingi svečiai pasauliečiai: Seimo narys Viktoras Rinkevičius, perdavęs Seimo pirmininko Viktoro Pranckiečio ir ministro pirmininko Sauliaus Skvernelio bei savo nuoširdžius sveikinimus, taip pat sinodalus pasveikino ir nuolatinis refor-

Seimo narys Povilas Urbšys

Biržų savivaldybės meras Valdemaras Valkiūnas

matų Bažnyčios svečias Seimo narys Povilas Urbšys.

Paskutinis, kaip ir dera, kalbėjo Biržų rajono šeimininkas – savivaldybės meras Valdemaras Valkiūnas. Buvo smalsu klausyti mero, kuris deklaruoja, jog yra netikintis, bet prisipažįstantis turįs reformatiškas šaknis. Jo sveikinimas buvo netrafaretiškas, nuoširdus, susietas ne tik su Reformacijos 500 metų Jubiliejumi bet ir su Lietuvos reformatų Bažnyčios 460 metų sukaktimi nuo pirmojo Sinodo. Nustebino gilios mero žinios apie Biržų reformatų parapijos istorinius įvykius.

Po gyvų sveikinimų, Sinodo sekretorius kun. Raimondas Stankevičius perskaitė gautus sveikinimus raštu, kuriuos atsiuntė: Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė, JAV išeivijos lietuvių reformatų bažnyčios kunigė-diakonė

Erika Brooks ir lietuvių išeivių reformatų kolegijos prezidentas kurtorius Paulius Slavėnas, buvęs Seimo narys Aleksandras Zeltinis, Lietuvos Reformacijos istorijos ir kultūros draugijos pirmininko pavaduotojas Vytautas Gocentas, Krikščionių bendrijos *Tikėjimo žodis* vyresn. pastorius Gabrielius Lukošius, Sinodo lektorius, dabar studijuojantis JAV, Vaidotas Ickys. Po Reformatų Bažnyčios Vengrijoje generalinio Sinodo brolišku sveikinimu ir atsiprašymu, jog negalintys dalyvauti, nes tuo pat metu vyksta Karpatų regiono reformatų Bažnyčių Sinodas, pasirašė mums gerai pažįstamas, ne kartą lankęsis Vilniuje, Biržuose kun. Balaszas Odor'as.

Kitas Sinodo klausimas – gen. superintendente kun. Tomo Šerno, Konsistorijos prezidento kurt. Neriiaus Krikščiko, Revizijos komisijos pirmininko kurt. Giedriaus Vaitiekūno ataskaitų išklausa ir tvirtinimas. Kadangi išvardytos Ataskaitos visiems sinodalams buvo pateiktos raštu ir pastarieji galėjo su jomis detalai susipažinti anksčiau, neiškilus klausimų, jos buvo patvirtintos vienas balsais. Sinodas dėl laiko stokos neskaitė bei neprašė pasisakyti parapijų pirmininkų – atstovų, nes parapijos taip pat pateikė ataskaitas raštu, kaip ir Krikščioniško vaikų darželio Vilniuje direktorė Džiuljeta Stankevičienė, pernai padariusi puikią Darželio prezentaciją. Šiais metais direktorė nesusilaukė jokių klausimų ar pastabų dėl raštu pateiktos ataskaitos. Vėl *Vaiko užuovėjos* veiklos ataskaitai panaudotos nepriklausomos audito firmos AB *Audito nauda* padarytos finansinio audito išvados. Dėl jų tarp sinodalų taip pat nekilo klausimų ar diskusijų.

Sinodas priėmė septynis Kanonus. Be pirmojo, kuriuo patvirtinta 2017-2018 metų Sinodo vadovybė, antruoju kanonu kuratorius Holger'is Lahayne (Šiaulių ev. reformatų parapija) paskirtas Sinodo lektoriaus tarnystei. Sinodas patenkino kun. Tomo Sako (Klaipėdos ev. reformatų parapija) prašymą pratęsti jo akademines atostogas dar dvejiems metams: nuo š. m. birželio 24 d. iki 2019 m. priešsinodinės sesijos.

Ketvirtuoju kanonu *Už atsidavimą Bažnyčiai, ilgametę tarnystę įvai-*

*Krikščioniško vaikų darželio Vilniuje
direktorė Džiuljeta Stankevičienė*

riose pareigose Garbės kuratorės vardas suteiktas Kėdainių ev. reformatų parapijos narei Zelmaj Jodinskienei.

Penktuoju kanonu, po išsamaus kun. R. Mikalausko klausimo pateikimo, Sinodas patvirtino Lietuvos Evangelikų Reformatų Bažnyčios sprendimą dėl narystės Pasaulinėje Reformatų Draugijoje (WRF – World Reformed Fellowship).

Pasaulio Reformatų Draugija susikūrė 2000 metų spalio 24 d., susijungus Pasaulinei Reformatų Bažnyčių draugijai (įkurta 1994 m.) ir Tarptautinei reformatų draugijai (įkurta 1994 m.). Jos nariais gali būti tiek Bažnyčios, tiek ir bendruomenės, organizacijos. Šiuo metu (2016 m. duomenimis) ji jungia 72 įvairių šalių Bažnyčias ir 198 organizacijas (draugijas, seminarijas, misijas, judėjimus ir kt.). Ši Draugija yra kur kas konservatyvesnė nei Pasaulio Reformatų Bažnyčių Bendrija (WCRC), kuriai nuo 1925 metų priklauso Lietuvos Evangelikų Reformatų Bažnyčia.

Šeštuoju kanonu patvirtintas gen. superintendente T. Šerno ir Konsistorijos prezidento N. Krikščiko *Giesmių šventės* Šilutėje metu pasirašytas 25-is metus galiojusios sutarties su Vokietijos Evangelikų Bažnyčia pratęsimas.

Paskutiniuoju – septintuoju – kanonu patvirtinta kitų metų Sinodo suvažiavimo data ir vieta: 2018 m. birželio 23-24 d. Biržuose.

Po pietų Biržų tvirtovėje įsikuriame restorane *Pilies skliautai*, sinodalai, svečiai, kiti dalyviai Biržų pilies Arsenale išklusė advokato Tado Kelpšo pranešimą *Teisinių Bažnyčios procesų 2011–2017 m. apžvalga*, o po jos įdomią iš Vokietijos atvykusio habil. dr. kun. Kęstučio Daugirdo paskaitą: *Andrius Volanas – huma-*

Habil. dr. kun. Kęstutis Daugirdas

nistas, diplomatas, reformatų konfesijos tėvas, kurioje buvo kalbama apie XVI-XVII a. diplomata, publicistą, kultūros veikėją, ryškiausią Lietuvos reformatų teologinės ir pilietinės minties lyderį Andrių Volaną. Ši iškili asmenybė, gimusi ir išsilavinimą gavusi Lenkijoje, tarnavo Mikalojaus Radvilos Rudojo dvare, dirbo Lenkijos Karaliaus ir LDK kunigaikščio sekretoriumi ir šias pareigas ėjo valdant skirtingiems valdovams. Andrius Volanas polemizavo teologinėmis temomis su jėzuitu Skarga bei antitritinoriais. Jo darbai lotynų kalba buvo spausdinami ir skaitomi to meto Europos šviesuomenės. Volanas parašė ir Vilniaus Vaivados – Radvilos Rudojo – laidotuvių kalbą (1588). Po paskaitos visi persikėlė į Biržų pilies salę, kur šventinį Reformacijos jubiliejui skirtą koncertą padovanojo Erskino reformatų koledžo (JAV) choralus atliekantis choras, programą paruošęs su kartu stovyklavusiais ir visą savaitę po šešias valandas repetavusiais Lietuvos reformatų jaunimo savanoriais.

Sekmadienį į iškilingas Sinodo uždarymo pamaldas, kurias tiesiogiai transliavo Lietuvos televizijos kultūros kanalas ir labai profesionaliai, aiškiai komentavo habil. dr. kun. Kęstutis Daugirdas, susirinko ne tik Sinodo dalyviai, garbingi svečiai, bet ir Biržų miesto gyventojai, aplinkinių vietovių reformatai ir net kitų konfesijų žmonės.

Skambant varpui, kunigų, sinodalų procesija pro pagrindines bažnyčios duris keliavo presbiterijos link ir užėmė savo vietas suoluose už Dievo Stalo.

Sinodo uždarymo pamaldų litur-

Erskino reformatų koledžo choras ir Lietuvos reformatų jaunimo savanoriai

giją vedė Biržų klebonas, Konsistorijos viceprezidentas kun. Rimas Mikalauskas, kiti Lietuvos kunigai jam asistavo. Giedojo Erskino reformatų koledžo choras iš JAV Asocijuotos reformatų bažnyčios, pakviestas misionieriaus Franko van Daleno, dabar tarnaujančio Lietuvoje, Kauno reformatų bažnyčioje. Prie choro Biržuose prisijungė ir reformatų jaunimo savanoriai, visą savaitę kartu su amerikiečiais mokėsi giedoti choralus. Pamaldoms vargonavo biržietė vargonininkė Jūratė Duderienė.

Pamaldas pradėjo kun. R. Stankevičius, skaitydamas psalmę. Po giesmės, kadangi iškilmingose pamaldose bus švenčiama Viešpaties Vakarienės, perskaitomas Dekalogas – Dešimt Dievo įsakymų. Kun. Sigita Veinzierl pakvietė visus savo lūpomis patvirtinti Apaštališkąjį tikėjimo išpažinimą. Chorui giedant Reformacijos himną *Tvirčiausia apsaugos pili*, pamaldų dalyviai pagarbiai stovėjo.

Prieš pamokslą, liuteronų kunigas iš Klaipėdos Reinholdas Moras maldoje prašė Viešpatį atsiųsti Šventąją Dvasią, kad apšviestų, paruoštų širdis priimant Dievo Žodį, nes pamokslas – tai Dievo Žodis, perduodamas per pamokslininką. Pamokslo, kurį sakė gen. superintendantas kun. T. Šernas, pagrindu buvo paimtas skaitinys iš Šv. Rašto Apaštalų darbų 15 skyriaus, nuo 8 iki 34 eilutės. Jį taip pat perskaitė kun. R. Moras.

Kun. T. Šernas pamokslą pradėjo paminėdamas, jog Lietuvos Reformatų Bažnyčia šiais metais švenčia 460 metų sukaktį nuo pirmojo Vilniuje, Mikalojaus Radvilos Juodojo Lukiškių dvare sukviesto Sinodo, ir kartu su viso pasaulio evangelikais –

Reformacijos 500 metų jubiliejų. Kvietė mokytis iš ankstyvosios Apaštalų bažnyčios, apie kurią kalbama skaitytame Šv. Rašto skaitinyje. Tuomet visa bendruomenė buvo lygūs ir tardavosi, būdavo ir ginčų. Šv. Raštas moko, primena, kad neužsibūtume tame jubiliejaus minėjimo džiaugsmu, o turėtumėme kitą – gilesnį – džiaugsmą. Bažnyčia kyla iš Šv. Dvasios. Mes sakome *...tikiu Šventąją Dvasią ir vieną šventąją Bažnyčią...* Iš pradžių... *...Šventąją Dvasią*, po to... *Bažnyčią* – su jos struktūromis, įgaliojimais, rinkimais. *Be Šventosios Dvasios nieko negalime*, – kalbėjo gen. superintendantas.

Šv. Raštas primena, kad Bažnyčia – visuotinė Bažnyčia, viso pasaulio Bažnyčia – kyla ne iš istorinės būtinybės ar politinės valios. Bažnyčia kyla kaip dieviškasis pašaukimas iš Šv. Dvasios. Šv. Dvasia – tarsi judesys tarp Dievo Žodžio ir žmogaus. Šv.

Dvasia padeda suprasti Dievo Žodį. Vidine ausimi turime klausytis ir girdėti Šv. Dvasią, neturime sustingti laike. Neturi kilti pagunda pasigirti, žiūrėti į kitus – ne su tokia didele istorine praeitimi – iš aukšto, iš 500 metų Reformacijos jubiliejaus bokšto. Šv. Raštas primena mums nežiūrėti iš aukšto į kitus. Dievo planas yra eiti į pagonis, nebūti šventiniame bokšte, o visai apačioje, ant žemės ir vidine ausimi klausytis Šv. Dvasios patarimo, – užbaigė pamokslą gen. superintendantas T. Šernas.

Po choro giesmės, Sinodo sekretorius kun. R. Stankevičius iš sakyklos paskelbė Sinodo priimtus kanonus, prieš tai paminėdamas iškeliavusius Viešpaties amžinybėn Lietuvos Reformatų Bažnyčios ir išeivijos lietuvių reformatų kunigus, kuratorius.

Po Viešpaties Vakarienės šventimo, Aarono palaiminimo, Erskino koledžo ir jaunimo savanorių chorui giedant Loido Larsono giesmę *Viešpats Kristus – kertinis akmuo mūsų išgelbėjimui*, kunigų, sinodalų procesija iš presbiterijos pajudėjo durų link.

Po pamaldų, tradiciškai, tie pamaldų dalyviai, kurie suskubo greit išeiti iš bažnyčios ir tilpo fotoobjektyve, įsiamžino bendroje, į istoriją pateksiančioje, tradicinėje nuotraukoje ant bažnyčios laiptų, o po to parapijos kieme vaišinosi, bendravo, diskutavo Agapėje.

D. Gudliauskienė

Vilniečiai Sinode

Koncertas, skirtas 500 metų Reformacijos jubiliejui ir Tėvo dienai

Birželio 3 dienos pavakarę į Kėdainių evangelikų reformatų bažnyčią susirinko didelis būrys (kiek daugiau nei 150) jaunųjų muzikantų iš Panevėžio V. Mikalausko menų gimnazijos, Panevėžio J. Balčikonio gimnazijos, Ukmergės meno mokyklos, Biržų V. Jakubėno, Panevėžio miesto ir rajono (Krekenavos, Ramygalos ir Naujamiesčio sk.) ir Kėdainių muzikos mokyklų. Čia, po Radvilų laikus menančios šventovės skliautais vyko XII-ojo tarptautinio festivalio *Skambėk, jaunyste* vaikų ir jaunimo simfoninio orkestro (meno vadovas ir dirigentas Kęstutis Plančiūnas) koncertas.

2004 m. Panevėžio rajono muzikos mokyklos direktorės Laimos Plančiūnienės iniciatyva suburtas kolektyvas kiekvienais metais vykstančios kūrybinės stovyklos metu parengia po naują koncertinę programą, kurią pristato įvairių Lietuvos miestų ir miestelių klausytojams. Šių metų koncertinė programa skirta 500 metų Reformacijos jubiliejui ir Tėvo dienai.

Klausytojus ir atlikėjus pasveikino kunigas Raimondas Stankevičius, Lietuvos evangelikų reforma-

tų Kėdainių ir Panevėžio parapijų administratorius, pristatydamas penkis Reformacijos šūkius. Vaikų ir jaunimo simfoninis orkestras kartu su partneriais – soliste Laima Česlauskaitė (sopranas), chorą iš Didžiosios Britanijos *One voice* (vad. G. Ellis), Panevėžio J. Balčikonio gimnazijos mišriu jaunimo chorą (vad.: J. Grobova, V. Lapėnienė) ir Panevėžio r. muzikos mokyklos jungtiniu jaunių chorą (vad.: V. Nevulienė, V. Kirpotienė, J. Gar-

baliauskienė) – atliko A. Ketelbey, J. Rutter, E. Marricone, V. Kernagio, V. Miškinio ir kt. autorių kūrinius.

Šiltas orkestro skambesys, dariniai skambantys choristų balsai sukūrė šviesos ir optimizmo kupiną nuotaiką. Skambėję kūriniai nekontrastavo tarpusavyje savo nuotaikomis, bet subtiliai papildė vienas kitą ir sumaniai kūrė emocinę koncerto kulminaciją. Atrodė, jog laikas valandai sustojo, o visatos centras atsidūrė čia – po bažnyčios skliautais. Muzikos skleidžiama šviesa nebetilpo erdvėje ir pro atviras duris veržėsi laukan, į saulėtą šeštadienio pavakarės senamiestį...

Birželio 4 d. ši programa buvo atlikta ir Bistrampolio dvare (Panevėžio r.).

Už patirtą muzikavimo džiaugsmą ir galimybę juo pasidalinti su klausytojais dėkojame XII-ąjį tarptautinį festivalį *Skambėk, jaunyste* organizavusiai Panevėžio r. muzikos mokyklai, festivalio globėjui Panevėžio r. savivaldybės merui p. Povilui Žaguniui, rėmėjams ir partneriams.

Tikimės, jog šis gražus bei prasmingas festivalis ir ateityje dovanos mums visiems daugybę šviesių, džiugių akimirkų.

Giedrė Kaziukonienė

Iš www.ref.lt

Audronės Risakovienės nuotr.

TRADICINĖ GIESMIŲ ŠVENTĖ ŠILUTĖJE

Pirmoji Giesmių šventė, įvykusi dar prieškaryje – 1933 m. birželio 25 d. Biržuose, šiais metais tradicinių evangeliškių giesmių mylėtojus sukvietė į Šilutės ev. liuteronų bažnyčią.

Šie – Reformacijos jubiliejiniai metai – turtingi renginiais: nuo balandžio mėn. valstybinis choras *Vilnius*, vadovaujamas vyr. dirigento Artūro Dambrausko, kartu su sopranu Asta Krikščiūnaite, baritonu Jonu Sakalausku, bosu Liudu Mikalausku, aktoriumi Vytautu Rumšu ir Čiurlionio styginių kvartetu lankosi ir koncertuoja evangelikų liuteronų ir reformatų bažnyčiose įvairiuose miestuose ir miesteliuose, kur yra išlikę evangeliškas tradicijas išlaikiusios bendruomenės. Tai valstybinio projekto *Reformacijai – 500* dalis – 27 koncertų turas po Lietuvą.

Birželio 17 d. Šilutės Martyno Liuterio ev. liuteronų bažnyčioje vykusio Lietuvos evangelikų liuteronų ir reformatų bažnytinių chorų bei ansamblių *Giesmių šventė 2017* tapo dalimi šio projekto ir buvo skirta Reformacijos 500 metų sukakčiai paminėti. Šventės svarbą padidino į Lietuvą atvykęs gausus būrys (apie 40 asmenų) vokiečių evangelikų iš Lipės krašto Partnerystės sutarties su Lietuvos evangelikų liuteronų bei reformatų Bažnyčiomis 25-mečio paminėti bei liudyti tos sutarties atnaujinimą.

Šventė prasidėjo tradicine eiseną nuo parapijos namų, per šventorių, į skoningai išpuostą Šilutės bažnyčią. Visiems suėjus, daugiau kaip dešimties kolektyvų, atvykusių iš visos Lietuvos į Šventę, jungtinis choras bei valstybinis choras *Vilnius*, diri-

guojant LEBMS pirmininkei Laurai Matuzaitei-Kairienei, sugiedojo Reformacijos himną *Tvirčiausia apsaugos pilis* (tekstas ir muzika – Martyno Liuterio, 1529; vertimas – Adomo Šerno; aranžuotė – Gustavo Gunsenheimerio, 1997).

Šįkart tradiciniai pasveikinimai užsitęsė, nes dalyvius sveikino ne tik Lietuvos evangelikų liuteronų Bažnyčios vyskupas kun. Mindaugas Sabutis, bet ir Vokietijos Evangelikų Bažnyčios kunigas Frankas Erichsmeieris, prabilęs taisyklinga lietuvių kalba. Savo kalboje jis papasakojo, kad yra Lietuvos ir Vokietijos evangelikų Bažnyčių partnerystės, prasidėjusios prieš 25 metus, vystymosi liudininkas. Tuomet jis dar buvo studentas ir, atvykęs į Lietuvą, apsigyveno lietuvių šeimoje provincijoje – Dzūkijoje, kad išmoktų lietuviškai. Mokėdamas kalbą, galėjo geriau suprasti lietuvių, jų poreikius, bendrauti su eiliniaisiais parapijiečiais. Frankas Erichsmeieris paminėjo, kad Biržuose bendraujant su kun. Rimu Mikalausku, jam įsiminė pastarojo žodžiai: *Mums nereikia jūsų pinigų, bet mums reikia Jūsų su jūsų pinigais*. Bendradarbiavimas tarp Vokietijos ir Lietuvos Bažnyčių išlaikė įvairius išbandymus. *Buvo nesuskalbėjimo ir ne visada suprasdavo me vieni kitus*, – sakė kunigas.

Vyskupas M. Sabutis, atsidėkodamas už nuolatinę globą ir paramą

Lietuvos ev. liuteronų Bažnyčiai, sidabriniais kryžiumi apdovanojo Lipės krašto evangelikų Bažnyčios liuteronų superintendentą dr. Andreas Langę. Jį sveikino visi iškilmėse dalyvavę liuteronų ir reformatų dvasininkai, LELB konsistorijos nariai, giedojo improvizuotas Lipės krašto evangelikų Bažnyčios delegacijos choras, vadovaujamas kantoriaus Friedemanno Engelberto. *Šventėje* daugiausia buvo giedamos senosios XIV-XVII a. evangelikų giesmės. Lipės delegacija pagiedojo P. Gerhart ir J. Cruger 1653 m. parašytą giesmę *Džiaugsminga širdimi linksmai*, kuri yra ir mūsų *Evangelikų giesmyne*, ir kurią dažnai giedame pamaldose.

Partnerystės sutarties su Lipės krašto evangelikų Bažnyčia atnaujinimas tapo svarbiausiu *Giesmių šventės* įvykiu. Prieš pasirašant sutartį, kalbėjo Vokietijos evangelikų Bažnyčios Sinodo prezidentas, reformatų kunigas Michaelis Stadermannas, atstovavęs negalėjusį Lietuvon atvykti Krašto gen. superintendentą Dietmarą Arendsą, kuris oficialiai pasirašė Sutarties atnaujinimą. Lietuvos reformatų vardu kalbėjo Biržų klebonas, Sinodo viceprezidentas kun. Rimas Mikalauskas bei sutartį pasirašęs LERB gen. superintendentas kun. Tomas Šernas. Kunigas T. Šernas priminė, kad ne visada mūsų ir Vokietijos reformatų Bažnyčios suprato viena kitą, kad skiriasi požiūris kai kuriais klausimais, bet 25 metus išlaikėme gerus santykius ir bendradarbiavimą. Vokiečių parama – tiek dvasinė,

Vilniečių reformatų „Giesmė“ ir „Pagirių dainorių“ jungtinis choras

ties materiali – buvo ir yra svarbi Lietuvos Reformatų Bažnyčia. Superintendentas pastebėjo, kad Viešpaties valia sutartis yra atnaujinama švenčiant Reformacijos 500 metų jubiliejų.

Sutartį vokiečių ir lietuvių kalbomis perskaitė kun. Frankas Erichsmeieris ir LELB Konsistorijos narys, VšĮ *Liuteronų diakonija* direktorius kun. Mindaugas Kairys.

Sutarties pratęsimą savo parašais ir antspaudais patvirtino:

Vokietijos Evangelikų Bažnyčia – reformatų superintendentas Dietmaras Arendsas (jam atstovavo kun. Michaelis Stadermannas), liuteronų superintendentas dr. Andreas Langė ir kun. Frankas Erichsmeieris,

Lietuvos Evangelikų Liuteronų Bažnyčia – LELB vyskupas Mindaugas Sabutis ir LELB Konsistorijos narys kun. Mindaugas Kairys,

Lietuvos Evangelikų Reformatų Bažnyčia – LER gen. superintendentas kun. Tomas Šernas ir LER Konsistorijos prezidentas kurt. Nerijus Krikščikas.

Sutarties pasirašymą stebėjo ne tik *Giesmių šventės* dalyviai, Vilniaus reformatų choro *Giesmė* nariai bei jų fanai – parapijiečiai, bet ir reformatai iš Biržų krašto, į Šilutę atvykę dviem automobiliais.

Vienintelis *Giesmių švenčių* dalyvis reformatų choras – Vilniaus *Giesmė* jau keletas metų atvyksta pastiprintas *Pagirių dainorių* cho-

ro, kuriam irgi vadovauja dirigentė Janina Pamarnackienė. 2017 metų *Giesmių šventei* paruošėme tradicines evangelikų giesmes: *Paveski Dievo valiai* (tekstas – Paulo Gerhardto, 1653; muzika – Bartholomėjaus Gesiuso, 1603) bei *Džiaugsminga širdimi linksmai* (Paulo Gerhardto, 1653 ir Johanno Criugerio, 1653, pagal Pierrą Dovantesą, 1652). Šios giesmės ir dabar giedamos mūsų bažnyčiose. Mūsų vadovė Janina dirigavo ir *Šventės* jungtiniam chorui giedant giesmę *Dieve Tėve danguje* (muzika – Luneburgo, 1668; aranžuotė – N. Schmido, 1971).

Šventės programoje buvo labai gerai sudėlioti atskirų chorų pasirodymai ir bendros giesmės, kurias su visais dalyviais giedojo ir Vilniaus choras, ir klausytojai, suvažinę iš aplinkinių parapijų bei Šilutės miesto. Bendroms giesmėms (pritariant vargonais Gerdui Hennecke, Vokietija) dirigavo beveik visų pagrindinių evangelikų chorų vadovai. Be jau paminėtų – LEBMS prezidentės Lauros Matuzaitės-Kairienės (Jurbarkas) ir Janinos Pamarnackienės (Vilnius), taip pat dirigavo: Vilniaus liuteronų jaunimo ansamblio *Adoremus* vadovė Renata Moraitė-Kreimerė – giesmei *Mes Viešpačiui mielam*, Vilniaus liuteronų parapijos choro vadovė Asta Saldukienė – giesmei *Viešpatį liaupsink*, Šilutės vokiečių ir Šilutės-Pagėgių chorų vadovas

Valteris Matulis – giesmei *Šventas, šventas, šventas*, vokiečių choro vadovas Friedemannas Engelbertas – giesmei *Krikščionys džiaukimės didžiai* bei valstybinio choro Vilnius vadovas ir vyr. dirigentas Artūras Dambrauskas – giesmei *Džiugu palaimintuos namuos*. Choras Vilnius klausytojams padovanojo džiugių akimirkų, pagiedodamas dar ir keletą evangelikų kūrinių kartu su Šilutės kameriniu choru *Vox libri*: giesmę, aranžuotą J. S. Bacho – *Žemės ir dangaus Valdove* bei XX a. kompozitoriaus Adolfo Seiferto aranžuotą – *Jau mėnuo patekėjo*. Choras Vilnius pagiedojo ir keletą giesmių iš parengtos Reformacijos 500 metų jubiliejui skirtos kompaktinės plokštelės: *Ateik, saldi mirtie, Vakaro giesmę* bei Felikso Mendelsono Bartholdžio giesmę, sukurtą pagal 91-ąją psalmę.

Skaitovas, aktorius Vytautas Rumšas – kaip ir kituose Reformacijos jubiliejui skirtuose Vilniaus choro pasirodymuose įvairiose Lietuvos evangelikų bažnyčiose – įtaigiai, kartais sukeldamas pritariamą juoką ar nuostabą, skaitė ištraukas iš M. Liuterio knygos *Užstalės pokalbiai*.

Giesmių šventė po chorų vadovų, organizatorių apdovanojimų, vyskupo M. Sabučio Palaiminimo tradiciškai buvo užbaigta visiems dalyviams giedant iš gražiai išleisto lankstinuko su Reformacijos Tėvo Martyno Liuterio atvaizdu paskutinę giesmę *Taigi imk mano ranką*, diriguojant Laurai Matuzaitėi-Kairienei, grojant vargonininkui iš Vokietijos Gerdui Hennecke. Vilniaus liuteronų choro giesmininkai (visą šventę giedoję nuo vargonų – jų išskirtiniam pasirodymui, atliekant stambios formos Tado Dailidos kūrinių *reBach2* (2016), būtini vargonai, solistai) dar užvedė pamėgtą senovinę airių giesmę *Palaimos palinkėjimas: Kai po tavo kojom jau kelias nusitėsia...* ir taip vieni kitiems palinkėjome: *Laimingo kelio!*

Šventė ilgam išliks visų mūsų atmintyje. Iki susitikimo kitąmet!

Vilniaus reformatų choro *Giesmė* choristė D. Gudliauskienė

Protestantiškojo Lietuvos elito portretas naujausioje Dainoros Pociūtės monografijoje

Kokias dovanas jubiliejaus proga dovanoja sau kūrybiškos šiandienos moterys? Savo kūrybos knygas. Atsakymas šiek tiek koketiškas, nes parašyti monografiją – tai ilgas ir kruopštus darbas. Bet vis dėlto – smagu, kai knygos pasirodymas sutampa su gražiu jubiliejumi.

Pirmąją birželio dieną Vilniaus universiteto bibliotekos Baltojoje salėje jubiliejų švenčianti profesorė Dainora Pociūtė-Abukevičienė pristatė naująją savo knygą – „*Nematomos tikrovės šviesa. Reformacijos Lietuvoje asmenybės ir idėjos*“. Kaip sakė vakaro vedėjas dr. Deimantas Karvelis – profesorės dovana pačiai sau ir Lietuvai. Knyga yra dalis Reformacijos metų minėjimo valstybės programos renginių. Puiku, kad Lietuvos kultūros istorijoje vis mažiau lieka tuščių puslapių. Sovietmečiu su religija susiję kultūros istorijos įvykiai buvo pasakomi pusę lūpų, pusbalsiu paminint, kad tas ar kitas rašytojas buvo dvasininkas. Dar rečiau buvo kalbama apie konfesinę kūrėjų dvasininkų priklausomybę, tad net M. Mažvydas ar K. Donelaitis mažiau literatūros istorija besidominčiam lietuviui buvo *kažkokie* kunigai.

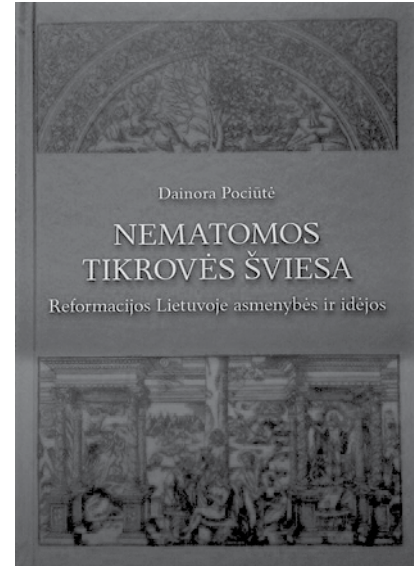
Tad D. Pociūtės nuoseklus ir kruopštus darbas prikeliant iš užmaršties ar pusiau užmaršties asmenybes, kurių vardai žinomi tik siauram specialistų ratui, atkuria vis didesnę kultūros istorijos paveikslą. *Tinklas – Lietuvos kultūros gyvenimo, asmenybės, faktai ima jungtis į vientisą audinį, gyvą kultūros audi-*

prof. D. Pociūtė

nij, – sakė senosios literatūros tyrinėtojas dr. Darius Kuolys.

D. Pociūtė jau daugelį metų nuosekliai tyrinėja Reformacijos Lietuvoje istoriją. D. Karvelis tvirtino, kad geriausia, kas yra parašyta Lietuvoje apie Reformaciją, yra parašyta moterų, o profesorę pavadino *Reformacijos sielos metraštininke*. Jam pritarė ir D. Kuolys, sakydamas, kad Lietuvos kultūros istorijai pasisekė, kad turi aistringų, istorijai atsidavusių moterų. Literatūrologas juokavo, kad D. Pociūtė nesidavė suvedžiojama, ir, nors D. Kuoliui pasiūlius studijų metu parašę darbą apie Konstantiną Sirvydą, daugiau katalikų jis nesugebėjęs išsiūlyti, nes labai greitai jaunoji mokslininkė pasirinko tyrinėjimų tikslu būtent reformatus (*protestantus* – „V.r.ž. past.“)

Monografijos autorė teigė pasirinkusi kalbėti plačiau apie Reformacijos tyrimus, jos reikšmę Europai. Šiemet, visai Europai švenčiant Reformacijos jubiliejų, pasirodo tikrai daug įvairių tyrimų. Lietuvos (kartu ir Lenkijos) Reformacijos istorija itin domimasi, nes ji yra išskirtinė, savita, spalvinga. Mažai kas gali lygintis su Lietuvos (ir Lenkijos) įnašu į Reformacijos istoriją, teigė D. Pociūtė.

Anot mokslininkės, keistos yra Lietuvos Reformacijos šaknys. Vakarų Europoje jau viduramžiais būta daug prareformatoriškų impulsų – ►

Vakaro vedėjas dr. Deimantas Karvelis ir svečiai

LRIKD pirmininkas D. Balčiauskas

► tai visų pirma vienuolynai, buvę viduramžių intelektualios minties centrais, kuriuose brendo idėjų, kaip reformuoti Bažnyčią ir tikėjimą (galų gale ir pats M. Liuteris buvo vienuolis!). Didžiulę įtaką turėjo ir besikuriantys universitetai. Lietuvoje nebuvo nei vienuolynų su gausinomis bibliotekomis ir intelektualiomis diskusijomis, nei universitetų.

Lietuvoje, anot autorės, ištakos labai asmenybinės, lėmė atskirų asmenybių veikla. *Niekur taip ryškiai su asmenybėmis Reformacija nėra susijusi kaip Lietuvoje*, – sakė D. Pociūtė. Tyrinėtoja teigė siekusi parodyti tų asmenybių vienišumą, o iš kitos pusės – atskleisti ryšį su Vakarų Europos mintimi, nes mūsų didikai mokėsi Europos universitetuose, tad šių mokslo židinių įtaka atkeliavo į Lietuvą per tuometinius studentus.

D. Pociūtė apgailestavo, kad nemažai asmenybių yra labai mažai ištyrta, deramai neįvertintos iki šiol – dažnai ir dėl objektyvių priežasčių. Kaip pavyzdį ji minėjo Simoną Budną, Biblijos kritinės egzegzės pradininką, kuris gyveno Gudijos užkampyje, tad tiesiog tuo metu ir negalėjo būti plačiau žinomas.

Renginyje kalbėjęs istorikas prof. Rimvydas Petrauskas pabrėžė, kad ši knyga – visų pirma apie žmones. *Žmonės yra šios knygos centre. Pirmą kartą Reformacijos istoriją skaitome kaip žmonių istoriją*, – teigė istorikas. Profesorius itin palankiai vertino būtent tai, kad iš akademinų tyrimų gimė platesniam skaitytojų ratui skirtas populiarus leidinys.

Tad belieka palinkėti rasti laiko šiai puikiai knygai, nes, kaip sakė D. Karvelis, *Reformacijos metais neturėti tokios knygos yra absoliuti nuodėmė*.

Iš www.selonija.lt
E. Kurausko nuotr.

Informacija iš Lenkijos Reformatų Bažnyčios

Gegužės 6-7 dienomis Lodzėje, reformatų parapijoje, vyko Lenkijos ev. reformatų Bažnyčios Sinodo pavasario sesija. Buvo išklaustos vyskupo, Konsistorijos prezidento, diakonijų, finansų ir Revizijos komisijos ataskaitos, sinodalai diskutavo dėl atskirų bažnytinės vyresnybės ataskaitų papildymų.

Vyskupas kun. Marekas Izdebskis painformavo sinodalus apie Reformacijos 500 metų jubiliejinius renginius, kurie vyks Lodzėje gegužės 21-24 d., ir apie lapkričio 18 d. numatomą Michalo Koktyšo (Michała Koktysza) ordinaciją.

Sinodas patvirtino naują pagrindinę religijos mokymo septintojoje ir aštuntojoje klasėse programą, pritarė ir toliau bendradarbiauti šiame darbe su liuteronų ir metodistų bažnyčiomis. Sinodas pritarė, kad bažnyčios diakoninės tarnybos prisidėtų prie pagalbos badaujantiems Afrikoje projektų.

Svarstymų pabaigoje Sebastianas Roszakas pateikė trumpas išvadas apie socialinius evangelikų reformatų ryšius pasauliniu mastu ir konstatavo apie diskusijų ta tema būtinybę Lenkijos Reformatų Bažnyčioje.

Po Sinodo, Lodzės ev. reformatų bažnyčioje koncertavo Lodzės

Henriko Vieniavskio vardo muzikos mokyklos I ir II kursų mokiniai, paskaitą *Reformacija ir reformatoriai* skaitė Varšuvos krikščioniškosios teologijos akademijos dėstytojas dr. Ježis Sojka, bei atidaryta Reformacijos 500-ųjų metų jubiliejui skirta paroda, apie kurią papasakojo Kšištofas Bandal-Skierskis.

Gegužės 20 d. vakarą, iki pusiaunakčio, Varšuvos ev. reformatų bažnyčioje vyko Muziejų nakties renginys. Koncertavo Varšuvos ev. reformatų parapijos ekumeninis kamerinis choras, vadovaujamas dirigento ir choro vadovo Pavlo Hrušvickio, *Modo Maiorum* choras, vadovaujamas Michalo Straševskio ir vokalinis ansamblis *Ars Chori*, vadovaujamas Zbignevo Tupčinskio.

Buvo rodomi filmai apie Lenkijos Reformatų Bažnyčią, Varšuvos ev. reformatų parapiją, Brastos (Radvilų) Bibliją. Intarpuose vargonais grojo Michalas Markuševskis, giedojo solistė Eva Šadejko. Renginys baigtas trumpomis pamaldomis.

Renginio metu veikė paroda: *Gerai žinomi ir mažiau žinomi evangelikai reformatai*.

Iš www.reformovany.pl

Lenkijos reformatų Bažnyčios Sinodo Lodzėje pamaldos

SIMONAS ZACIJUS – pirmasis Lietuvos Reformatų Bažnyčios superintendentas

Simonas Zacijus (Szymon Zacjusz, Szymon Żak) – reformatų kunigas, pirmasis Lietuvos Evangelikų Reformatų Bažnyčios superintendentas, poetas, eiliavęs giesmes, rašęs teologinę literatūrą, kartu su kitais vertęs Brastos Bibliją – gimė apie 1507 metus Prašovicuose, Lenkija, mirė apie 1591 metus Bochnioje*.

Simonas Zacijus gimė apie 1507 metus Prašovicuose, Lenkija, miestiečio Martino Žako šeimoje. 1523–1526 metais mokėsi Krokuvos akademijoje ir gavo bakalauro laipsnį. Nuo 1530 metų – Krokuvos Šv. Florijono kolegijos kantorius. 1531 m. apsigynė magistro laipsnį, buvo išventintas į kunigus. Nuo 1532 m. dėstė *Collegium maius*.

1537 m. atvyko į Bochnią ir dirbo teismo raštininku. Simonas gerai mokėjo svarbiausias biblijines – lotynų, graikų ir hebrajų – kalbas. Bochnios vyskupas, matydamas S. Zacijaus gabumus, išsilavinimą, pasiūlė jam klebono vietą Kryžanovičiuose. Pastovios pajamos leido Simonui gilinti teologijos žinias Krokuvos akademijoje. 1540–1548 metais kunigavo Kryžanovičiuose.

Dar apie 1535 m. jau pasireiškė jo protestantiškos pažiūros. 1549 metais dėl liuteronizmo skleidimo Krokuvos marijonų bažnyčioje buvo iškvieštas į Krokuvos miesto tarybą pasiaiškinti, o 1551 m. rugpjūtį jam Krokuvos vyskupas Andžejus Zebżydowski iškėlė bažnytinio teismo bylą. Ieškodamas paramos, glaudėsi Reformacijai simpatizuojančio Kujavų vyskupo Jano Drohojowskio dvare. Taip pačiais metais vedė Kateriną Pžeklotovną, su ja susilaukė dukters Zofijos. Apie 1552 metus į Brastą, į savo dvarą kunigauti jį pasikvietė Nesvyžiaus-Olykos kunigaikštis Mikalojus Radvila Juodasis. Nuo 1553 metų laikė Brastos bažnyčioje evangelikų pamaldas pagal Kalvino liturgiją. Buvo globojamas Mikalojaus Juodojo išdininko ir Elžbietos Šidloveckos-Radvilienės ūkvedžio Stanislovo Piekarskio. Nuo R. katalikų vyskupų bandymų sustabdyti jo protestantišką veiklą Zacijų gynė Mikalojus Radvila Juo-

Bochnia, Lenkija

dasis, protestuodamas prieš kišimąsi į jo pavaldinių reikalus. Kartu su kitais evangelikais, Simonas Zacijus R. katalikų dvasinės vadovybės buvo paskelbtas eretiku.

Dirbdamas pamokslininku Radvilos dvare, Zacijus aktyviai įsijungė į katechetinę ir leidybinę Reformatų Bažnyčios veiklą, gilinasi į Bibliją, sėmėsi žinių ir iš liuteroniškos, ir iš šveicariškosios teologinės literatūros: skaitė Martino Bucerio (1491–1551), Teodoro Biblianderio (1509–1564) veikalus.

1555 m. kunigas Simonas Zacijus buvo išrinktas Lietuvos Evangelikų Bažnyčios superintendentu – vyriausiu vadovu, besirūpinančiu Reformacijos plėtra Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, jam pavaldūs buvo ir Brastos (Palenkės), ir Vilniaus distriktai. Vilniuje įvyko pirmieji visos Lietuvos evangelikų Bažnyčios Sinodai. Simono Zacijaus dėka buvo išsaugoti Sinodų protokolai ir mus pasiekė tikslios žinios apie pirmąjį Sinodą, įvykusį 1557 m. gruodžio 14 d. kunigaikščio Mika-

lojaus Radvilos Juodojo Lukiškių dvare (*Akta, tho iest sprawy zboru krześciańskiego wileńskiego, które się poczeli R. P. 1557 miesiąca Decembra dnia 14*).

Susikūrusi bendruomenė buvo pavadinta Vilniaus krikščionių surinkimu (lenkiškai *zbor*). 1557 m. pradėti rašyti Sinodų protokolai buvo atspausdinti 1559 m. Brastos spaustuvėje, įkurtoje 1553 m. Mikalojaus Juodojo. Sprendimas spausdinti Sinodų dokumentus buvo priimtas 1558 metais gruodžio 15 d. sukviestame Sinode Brastoje. Aktuose – *Akta, tho iest sprawy Zboru krześciańskiego Wileńskiego (Vilniaus krikščionių Surinkimo aktai ir nutarimai)* – buvo atspausdinti ne tik Sinodų protokolai, kanonai, memorialai, bet ir Zacijaus pasakyti pamokslai, užrašyti Jano Zarembos – pirmojo LDK reformatų giesmyno (lenkų kalba) sudarytojo. Giesmyne, išspausdintame 1559 m. Brastos spaustuvėje, buvo patalpintos net 7 Simono Zacijaus sukurtos giesmės. Melodijas giesmėms pritaikė Radvila

*Bochnia – miestas pietų Lenkijoje. Įsikūręs pusiaukelėje tarp Tarnuvo ir regiono sostinės Krokuvos.

► los dvaro muzikai Vaclovas Šamatu-
lietis ir Kiprijonas Bazilikas. S. Za-
cijaus parašyta giesmė *Pożegnaj nas*
Boże Ojcze (*Palaimink mus Dieve*
Tėve) buvo išversta į lietuvių kalbą ir
išspausdinta Merkelio Petkevičiaus
1598 m. išleistame *Katekizme*, kuris
yra ne tik pirmasis reformatų *Kate-*
kizmas lietuvių kalba, bet ir pirmasis
lietuviškas reformatų *Giesmynas*.

Radvilos įkurtoje Brastos spaus-
tuvėje 1563 m. buvo atspausdinta
pirmoji Biblija *motinos kalba* – len-
kiškai – *Biblia Święta, tho jest Księgi*
Starego y Nowego Zakonu, ... nowo
na polski język ... wyłożone, vėliau
pavadinta *Brastos* arba *Radvilų Bi-*
blija. Prie jos vertimo, be visos ei-
lės teologų, kalbų mokovų, dirbo
ir superintendantas kun. Simonas
Zacijus. Bibliją vertė ir keletas žy-
mių teologų, vėliau pasukusių *an-*
titrinitorizmo (arijonizmo) linkme.
Su šia protestantizmo srove nuo pat
pradžios aktyviai kovojo Zacijus. No-
rėdamas sustiprinti reformatų pozi-
cijas, Zacijus siekė apjungti Lietuvos
ir Mažosios Lenkijos evangelikų
Bažnyčias, kvietė lietuvius ir lenkus
vienyti jėgas. Radvila Juodasis nebu-
vo linkęs suvienyti Bažnyčias, dėl to
tarp jo ir Zacijaus iškilo konfliktas.
Mikalojus Radvila Juodasis atleido
Simoną Zacijų iš superintendente
pareigų. 1561 metais S. Zacijus jau
buvo Krokuvos evangelikų bažny-
čios ministras, distrikto senjoras.
1570 metais Krokuvos reformatai
išsirinko naują superintendentą ir
Simonas Zacijos persikėlė į Bochnią.

Gyvenimo pabaigoje Zacijus ken-
tė kojos skausmus. Mirė 1576 metais
Bochnioje ir buvo palaidotas savo
namų sode, nes kitatikių nebuvo lei-
džiama laidoti katalikų kapinėse. Ten
pat buvo palaidota ir vėliau mirusi jo
žmona Katerina bei duktė Zofija.

1956 metais – po 350 metų po S.
Zacijaus mirties – kasant tame sode
pamatus naujam namui, buvo rasti
Simono Zacijaus, jo žmonos ir duk-
ters palaikai.

Pasinaudota:
Dainora Pociūtė.

Nematomos tikrovės šviesa.
http://www.krinnica.org/6/255_1.shtml
[http://bochenskiendzieje.pl/index.php/
postacie/pedagogzy/197-szymon-
zacusz](http://bochenskiendzieje.pl/index.php/postacie/pedagogzy/197-szymon-zaczusz)

Apdovanoti Reformacijos metams skirto *piešinių* *konkurso laureatai*

Gegužės 29 d. Vilniaus universiteto bibliotekos Baltojoje salėje
vyko Lietuvos mokinių piešinių konkurso, skirto Reformacijos
metams, laimėtojų apdovanojimas ir parodos pristatymas.

Parodoje eksponuojami 39 kū-
riniai. Trylikos darbų autoriai tapo
konkurso laimėtojais. Rugsėjo–spa-
lio mėnesiais parodą bus galima
aplankyti Nacionalinėje Martyno
Mažvydo bibliotekoje.

Renginį pradėjo Vilniaus Ba-
lio Dvariono dešimtmetės muzikos
mokyklos senosios muzikos mer-
ginų vokalinis ansamblis *LIRUM*
(ansamblio vadovė Auksė Stanke-
vičienė). Dalyvius sveikino Vilniaus
universiteto bibliotekos direktorė
informacinei mokslo ir kultūros
paveldo veiklai dr. Marija Prokop-
čik, Lietuvos Nacionalinės Martyno
Mažvydo bibliotekos Vaikų ir jauni-
mo departamento direktorė Aldona
Augustaitienė, UAB *IMSEMA* vady-
bininkė Živilė Stavarytė, Lietuvos
dailininkų sąjungos leidyklos direk-
torė Saulė Mažeikaitė-Teiberė. Par-
dą pristatė konkurso darbų vertini-
mo komisijos pirmininkas, Vilniaus
dailės akademijos piešimo katedros
doc. Gediminas Žuklys.

Apdovanojimų ceremonijai pa-
sibaigus mokiniai dalyvavo ekskur-
sijoje po Vilniaus universiteto archi-
tektūrinį ansamblį ir biblioteką.

Konkurso tikslas – skatinti mo-
kinių norą pažinti Reformaciją kaip
aktyvų visuomeninį, religinį, kultū-
rinį judėjimą Lietuvoje ir pasauly-
je. Konkursas yra meninio ugdymo
projekto „Mus moko patirtis ir pra-
eitis“ dalis. Jį organizavo *Lietuvos*
mokinių neformaliojo švietimo cen-
tras kartu su *Dailės mokytojų aso-*
ciacija. Konkursą rėmė UAB *Alma*
Littera, Lietuvos dailininkų sąjungos
leidykla *ARTseria*, UAB *IMSEMA*.

Informacija iš <http://www.lmnsc.lt>

Renginio akimirka

Žygimanto Jacevičiaus piešinys,
Trakų Vytauto Didžiojo gimnazija,
mokytoja Asta Naruševičienė

Inesos Narvilaitės piešinys,
Kretingos r. Kūlpėnų M. Valančiaus
pagrindinė mokykla,
mokytoja Alma Daškevičienė

Panevėžio reformatų kelionė į Vilnių

Panevėžio evangelikų reformatų parapija entuziastingai atsiliepė į Vilniaus parapijos reformatų senjorų kvietimą apsilankyti pas juos ir dalyvauti vakarinėse stilizuotose pamaldose *Naktinė Žodžio misterija*.

Birželio 16 dienos ryte devynių žmonių būrelis, su dviem lengvosiomis mašinomis išskubėjo į Vilnių. Kelionę organizavo seniūnas Emilis Valkiūnas, nuoširdžiausiai jam talkino parapijos seniūnė Palmyra Gričiūnienė, deja, pati negalėjusi vykti. Renginiu mums pavyko sudominti šiuos panevėžiečius: parapijos seniūnų valdybos pirmininką kuratorių Petrą Romualdą Puodžiūną, tuo pačiu ir vairuotoją, Ireną Skiauterytę, Donatą Skiauterį, Laimą Juodgudytę, Aldoną Mikulėnienę, Ramutę Damanskienę, Elvyrą Živilienę. Dalia Bulionienė iš Raguvos nuvažiavo autobusu. Antrąją mašiną vairavo Palmyros sūnus Jonas Gričiūnas.

Antrą valandą dienos mes jau sėdėjome Vilniaus evangelikų reformatų parapijos namuose – Agapėje – prie gražiai padengto vaišių stalo su skaniais ir įvairiaspalviais sumuštiniais, vaisiais ir braškių uogomis. Gėrėme arbatą, kavą ir dalinomės kelionės išpūdžiais ir savo atsivežtomis vaišėmis. Vilniaus parapijos reformatų senjorų draugija: Dalija Gudliauskienė, Danguolė Juršienė, Nastazija Katkevičienė, Irena Ivaškienė, Donata Indriūnaitė, Olga Viederienė, Birutė Šernaitė-Barauskienė, kurt. Renata Bareikienė, Olga Tamulėnaitė mus visus įtraukė į diskusijų ratą. Užstalė šurmuliavo draugišku juoku ir turiningu bendravimu bei pokalbiais apie Bažnyčios tolesnius renginius,

kaipantai, Sinodą Biržuose birželio mėnesį, taip pat ir apie kitus tolimesnius renginius.

Pailsėję ir pasistiprinę, iškeliavome į Kulinarinio paveldo muziejų Bokšto gatvėje. Čia mus pasitiko maloni ekskursijų vadovė. Ji supažindino su šio muziejaus istorija ir jame išdėstytais praeitų amžių eksponatais, kurie buvo naudojami Lietuvos turtingose šeimose, papasakojo apie stalo valgių serviravimą. Daug porceliano indų ir sidabrinių stalo įrankių buvo naudojama kaip ir per eilinius pietus, taip ir didesnių pobūvių ar iškilmų metu.

Po šio renginio grįžome į parapijos namus ir vėl, gurkšnodami arbatą, dalinomės patirtais vaizdais ir išpūdžiais, kol sulaukėme vakaro

pamaldų pradžios. Labai malonų ir prasmingą išpūdį darė platus ir ilgas kviečių želmenų takas per visą bažnyčios pagrindinio tako vidurį. Tvyrojo spektaklių rūkas ir blyksėjo lazeriniai spinduliukai, pradėjo giedoti choras ir solistai.

Lietuvos Evangelikų Reformatų gen. superintendentas kun. Tomas Šernas ir vicesuperintendentas kun. Raimondas Stankevičius vedė vakaro pamaldas pritariant chorui ir solistams. Buvo iškilinga rimtis ir padvelkė 500 metų senove, tolimu Reformacijos aidu, atėjusiu iki mūsų dienų, ir šiandien vis dar gyva ir kūrybinga Reformacijos dvasia, kuri prieš 500 metų gimė, išsiplėtė, sudrebino ir praturtino Dievo pažinimo dvasią per visą Europą.

Jau vėlai vakare, vėl su savo ištvermingais vairuotojais, išvykome atgal į Panevėžį pilni malonių apmąstymų, kurie mūsų sielas praturtino dvasiniais išpūdžiais apie Reformacijos prasmę ir tikslą.

Parapijiečių vardu nuoširdžiai dėkoju už šiltą, nuoširdų ir mielą panevėžiečių priėmimą, už suorganizuotą turiningą programą. Tikimės tolesnio abiejų parapijų senjorų bendravimo.

Panevėžiečiai kulinarinio paveldo muziejuje

Emilis Valkiūnas

MOKYTOJAI OTILIJAI PETRONYTEI

1929 02 10–2017 06 24

Biržuose visiems reformatams didžios šventės – Sinodo – metu mirė mūsų Mokytoja Otilija Petronytė. Mokytoja Ją vadino daugelis Vilniuje gyvenusių biržiečių, nes beveik visą gyvenimą mokytoja vo – mokė pamilti Istorijos mokslą, mus supantį pasaulį suprasti, vertinti per istorinius įvykius.

Otilija Petronytė gimė biržiečių miestiečių reformatų Marės Januševičiūtės iš Karališkių k. ir Motiejaus Petronių šeimoje. Augo dviese su jaunesniu broliuku Arvydu.

Mokėsi, ir 1948 metais baigė Biržų gimnaziją, įstojo į Vilniaus pedagoginį institutą (dab. Vilniaus edukologijos universitetą), istorijos specialybę.

Baigusi institutą, buvo paskirta dirbti į Švenčionėlių pedagoginę mokyklą. Ten pradirbo trejetą metų. 1953 metais, mirus tėvui, išsiprašė perkeliama į Biržus, kad galėtų padėti vienai likusiai motinai. Buvo įdarbinta Biržų švietimo skyriuje inspektore. 1954 metais atsirado is-

torijos mokytojo vieta Biržų II-oje vidurinėje mokykloje (dab. Aušros mokykla) ir Otilija ten įsidarbino. 1962 metais, pastačius naują mokyklą Muravankoje, buvo perkelta kaip ir daugelis mūsų – Ją prisimenančių ir mylėjusių mokinių – į naująją Biržų I vidurinę (dab. Atžalyno) mokyklą. Šioje mokykloje pamilti istorijos mokslą Otilija mokė jaunuosius biržiečius iki 1984 metų, kai, sulaukusi 55-erių metų amžiaus, buvo išlydėta į pensiją.

Prieš penkiolika metų susikūrus asociacijai *Šalpusnis*, vienijančiai astma ir plaučių ligomis sergančius žmones Biržų rajone, Otilija tapo jos nare ir už aktyvią veiklą buvo apdovanota net Padėkos raštu.

Otilija buvo labai aktyvi, smalsi, žingeidi, daug kuo domėjosi, stengėsi visur dalyvauti, viskas jai buvo įdomu. Nuėję į bet kurį renginį Biržuose, galėjome pamatyti Jos besišypsantį, draugišką veidą. Atvykusi pavišėti į Vilnių pas brolių, dalyvavo biržiečių *Krivulės* renginiuose, Ją sutikdavome pamaldose Vilniaus reformatų bažnyčioje. Buvo tokia jaunatviška ir gyvybinga, jog atrodė, kad mirtis Jos niekada nepalies...

Mokytoją Otiliją į Amžinojo poilsio vietą Biržų Liepų kapinėse išlydėjo didelis būrys buvusių draugų, bendradarbių, mokinių ir giminių.

Nuoširdžiai užjaučiame Jos brolių Arvydą, dukterėčią Ireną ir jos dukrą Kotryną bei kitus artimuosius....

Buvę mokiniai:
Danguolė, Dalija, Romas

Konkursas paminklo *Lietuvos Reformacijos* ir *lietuviškos raštijos pradininkų* atminimo įamžinimui

Lietuvos dailininkų sąjunga, bendradarbiaudama su LR Kultūros ministerija bei Lietuvos Reformacijos istorijos ir kultūros draugija paskelbė paminklo Lietuvos Reformacijos ir lietuviškos raštijos pradininkų atminimo įamžinimui Vilniuje, Reformatų parke, skulptūrinių – architektūrinių idėjų konkursą.

Konkurso tikslas – sukurti paminklą Lietuvos Reformacijos ir lietuviškos raštijos pradininkams įamžinti Vilniuje, Pylimo g. esančiame Reformatų parke.

Kuriant paminklą, turinio požiūriu yra svarbu: giliai aktualizuoti Reformacijos esmę, atskleisti ją per istoriją, dabartį ir ateitį jungiančius komunikacinius kodus; šiuolaikinėmis priemonėmis išreikšti Reformacijos gyvybingumą per Reformacijos asmenybių atliktų darbų raišką.

Siekama sukurti stiprią energetiką skleidžiantį kūrinį, kuris įkvėptų ne tik pagarbą atliktiems darbams, bet ir norą imtis Reformacijos idėjas atitinkančių ir išliekamąją vertę turinčių naujų darbų

savo valstybėje, sparčiau harmonizuoti save ir artimiausią aplinką.

Paminklas turi atitikti reformatų akcentuotas vertybes: pagarbą pirminiems tikėjimo šaltiniams, gimtosios kalbos vartojimas, moderni valstybės kultūros ir socialinė politika; visuomenės skatinimas branginti toleranciją, ugdyti švietimą (mokyklų steigimas, lietuviško spausdinto žodžio plitimas), puoselėti demokratiją.

Info iš www.reformacija.lt

Vilniaus liuteronų bažnyčios kiemelyje iškils paminklas Liuteriui

Artėjant Reformacijos 500 metų jubiliejui, Vilniaus evangelikų liuteronų bažnyčios kiemelį papuoš paminklas dr. Martynui Liuteriui. Reformatoriaus paminklas šalia Vilniaus ev. liuteronų bažnyčios, pasak vyskupo Mindaugo Sabučio, turėtų iškilti rugsėjo mėnesį. Šitoks Reformacijos jubiliejaus įamžinimas būsiąs bene vienintelis visoje Europoje. Paminklą kuria žinomas skulptorius Romualdas Kvintas.

Apie tai, kad bažnyčios kiemelyje, Vokiečių g. 20, turėtų atsirasti M. Liuterio bareljefas, skulptūra ar kitoks atvaizdas, kalbėti imta prieš kelerius metus, 2016 m. parapijos taryba nusprendė kreiptis į R. Kvintą. Š. m. balandžio 2 d. skulptorius paminklo maketą pristatė Vilniaus ev. liuteronų parapijos visuotiniame susirinkime. Parapija pasiūlymui pritarė. Kad jis būtų įgyvendintas, reikia 38 tūkstančių eurų. Tikimasi šią sumą surinkti iš aukų.

Numatomas bronzinės skulptūros aukštis – 2,55 m, svoris – iki 250 kg. Granito postamentas – 30 cm aukščio. Jame ketinama įamžinti dosniausius rėmėjus.

Paminklą statant, teksią pašalinti šalia bažnyčios augančią liepą. Nemažai parapijiečių išsakė viltį, kad medis bus civilizuotai iškeltas į kitą vietą, galbūt pervežtas į 2010 m.

*Paminklo maketą parapijai pristato skulptorius R. Kvintas.
Dariaus Abromaičio nuotr.*

*M. Liuterio paminklas iškils kiemelyje šalia bažnyčios.
Kęstučio Puloko nuotr.*

įsteigtas naujasis Vilniaus ev. liuteronų kapinės Liepynėje.

Paminklą pastačius, turėtų būti grįžta prie siūlymų bažnyčios kiemą plačiau atverti miesto visuomenei. Iškeldinus automobilius, tai galėtų būti jaukus kiemelis prisėsti, pabendrauti, pamąstyti. Kiemo sienų nišose vietos galbūt atsirastų M. Liuterio 95-ioms tezėms. Parapijietis Darius Abromaitis dar 2015 m. vasarą parapijos tarybai buvo pateikęs preliminarų kiemo pertvarkymo vizualizaciją, su ja turėjo būti supažindinta ir sostinės valdžia (žiūr. LEK, 2015

Nr. 12, p. 5).

Siekiant paminklui surinkti lėšų, parapijos administracija išleido specialų lankstinuką. Paaukoti paminklo statybai galima pavedimu į Vilniaus ev. liuteronų parapijos sąskaitą AB SEB banke: **LT547044060000360354**. Smulkesnė informacija teikiama parapijos raštinėje, tel. (5) 2123792.

**Kęstutis Pulokas,
„Lietuvos evangelikų kelias“,
2017 Nr.4-5**

SEKMINĖS, KONFIRMACIJA

Birželio 11 d. Vilniaus evangelikų reformatų bažnyčioje buvo švenčiamos Šventosios Dvasios atsiuntimo – SEKMINIŲ pamaldos. Kaip įprasta, šventinėse pamaldose giedojo *Giesmės* choras, vadovaujamas dirigentės Janinos Pamarnackienės. Pamaldose buvo švenčiama Viešpaties Vakariene, kurią dalijo gen. superintendantas kun. Tomas Šernas ir parapijos klebonas kun. Raimondas Stankevičius. Pamaldos buvo ne tik Sekminių – bet ir krikščionišką tikėjimą Reformatų išpažinime patvirtino Rasa Škarnulienė. Jos

šeima lanko reformatų pamaldas, vyresnysis sūnus Vėjas yra vaikų sekmadieninės mokyklėlės lankytojas, mažasis Arijus lanko ir Krikščionišką vaikų darželį, įsteigtą Reformatų Bažnyčios.

Vilniaus reformatų bažnyčią puošė ne tik, kaip visada, gėlių puokštė ant Dievo Stalo. Kitoniškumo suteikė gyvas sužėlusis javų kilimas – žalia instaliacija, skirta Kultūros nakties renginiui *Naktinė Žodžio misterija*, įvykusiam birželio 16 d. vakarą Vilniaus reformatų bažnyčioje.

**V.r.ž. „inf.
Gertrūdos Šernaitės nuotr.**

I N F O R M A C I J A

Birželio 3 d. Kėdainių evangelikų reformatų bažnyčioje (Senoji g. 3) vyko Vaikų ir jaunimo simfoninio orkestro (vadovas ir dirigentas Kęstutis Plančiūnas) koncertas, skirtas Reformacijos 500 metų jubiliejui ir Tėvo diena paminėti. Koncerte dalyvavo choras *One Voice* iš Didžiosios Britanijos (vadovė G. Ellis), Panevėžio J. Balčikonio gimnazijos mišrus jaunimo choras (vadovės J. Grobova ir V. Lapėnienė), Panevėžio raj. muzikos mokyklos jungtinis jaunių choras (vadovės V. Nevulienė, V. Kirpotienė, J. Garbaliuskienė).

Birželio 16 d. vakare Vilniaus ev. reformatų bažnyčioje Kultūros nakties proga buvo parodyta *Naktinė Žodžio misterija*, parengta režisieriaus Aleksandro Špilevojaus, jai pritaikyta instaliacija – dailininko neoavangardisto, Lietuvos dailės akademijos Vilniaus fakulteto de-

kano Česlovo Lukensko.

Birželio 24-25 d. Biržuose vyko Lietuvos evangelikų reformatų Bažnyčios eilinis Sinodas. Iškilmingas Sinodo uždarymo pamaldas tiesiogiai transliavo Lietuvos televizijos kultūros kanalas.

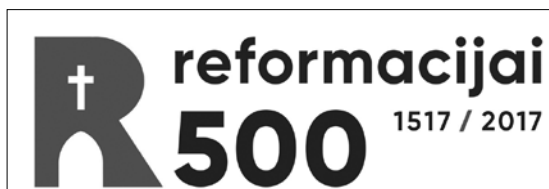
Birželio mėn. pasirodė naujas leidinys – *Bukazinas*, knygos ir žurnalo sintezė (angl. book + magazine) – tiems, kam sunku išsirinkti iš didelės knygų pasiūlos ir, atrodo, visiškai neturintiems laiko skaityti. Viena iš leidėjų yra Vilniaus parapijetė Audronė Punytė-Macijauskienė, dirbanti leidykloje Alma Litera.

Bukazinas turtingas kaip knyga, lengvas kaip žurnalas. Leidinyje savo gyvenimo istorijomis, patirtimi ir mintimis dalijasi pačių populiariausių knygų Lietuvoje autoriai. Ne tik

grožinių kūrinių rašytojai, bet ir psichologai, saviugdų žinovai – tiesiog kūrybingos ir darbščios asmenybės, kurių patirtis įkvepia žmones. PAVARTYTI ir įsigyti galima tik PEGASO knygynuose.

“V.r.ž.” inf.

Getės institutas kviečia **gegužės 22 – rugsėjo 15** dienomis dalyvauti fotografijų konkurse Reformacija šiandien, skirtame Reformacijos 500 metų jubiliejui paminėti. Kviečiama iki rugsėjo 15 d. užfiksuoti Reformacijos pėdsakus ir dabartį Lietuvoje, atskleisti savo asmeninį požiūrį į šį reiškinį bei atsiųsti savo horizontalias nuotraukas (mažiausiai 1500 px pločio) ir trumpus tekstus lietuvių arba vokiečių kalbomis Gėtės institutui. Trijų geriausių nuotraukų autoriai bus apdovanoti prizais. Daugiau informacijos apie prizus, dalyvavimo sąlygas ir dalyvio registracijos anketą rasite Getės instituto svetainėje.

Spalio 5 d. Anykščiuose, L. ir S. Didžiulių viešojoje bibliotekoje vyks Reformacijos 500-ųjų metų jubiliejui skirtas renginys *Reformacija ir šiandiena*. Pranešimą skaitys doc. dr. D. Karvelis, šoks choreografės A. Maksvytytės vadovaujama šokių grupė. Renginio organizatoriai: Anykščių Liudvikos ir Stanislovo Didžiulių viešoji biblioteka, Anykščių krikščionių evangelikų bažnyčia.

Gruodžio 1-2 dienomis Lietuvių kalbos institute vyks Tarptautinė konferencija *Modernybės ir tradicijos sampyna: surinkimininkų judėjimas Mažonoje Lietuvoje*.

Sveikiname

Lektorių VAIDOTĄ
ir VITĄ ICKIUS,
studijuojančius JAV,
susilaukus
dukrelės Juditos.

Vilniaus
ev. reformatų
parapija

Iveikiname

Nemunėlio Radviliškio ev. reformatų parapijos pirmininkę,
kuratorę VALERIJA PUODŽIŪNAITĘ-KUBILIŪNIENĘ,
liepos 1 d. šventusią Jubiliejų!

Iveikiname

Kėdainių ev. reformatų parapijos sielą –
ZELMĄ MIKALAJŪNAITĘ-JODINSKIENĘ,
vasario 5 d. atšventusią 90 metų Jubiliejų,
kuriai LERB Sinodas birželio 24 d.
ketvirtu kanonu suteikė **Garbės kuratorės** vardą.

Ta proga Jai eilėrašį paskyrė
biržietė poetė Katryna Naktinytė:

*Gyvenimas – lyg gražus sapnas,
Gležnutis kaip gėlė laukų,
Gyvenimas praeina greitai
Audringoje tėkmėj darbų.*

*Lai kilnūs siekiai nenuvysta,
Liepsnoja, dega širdyje,
Darbai prasmingi tegu lydi
Ir lieka pėdos kelyje.*

Leidinio spaudos rėmėjas

Birbynių g. 4a, LT-02121, Vilnius
tel.: +370 5 2627585
mob.tel.: +370 655 24403
Linksmoji g.5, LT-02041, Vilnius
tel.: +370 5 2639004
mob.tel.: +370 652 11944
www.klion.lt

LAIDA EVANGELIKAMS
„KELIAS“

„LRT Kultūra“ kanalu
šeštadienį 9.15 val.,

kartojama tuo pačiu kanalu
kitą šeštadienį 7.30 val.

Laidos redaktorius
Tomas Pavilanskas-Kalvanas,
el.p. tomaspaka@gmail.com
mob. tel. 8 676 05538

Laiškus redakcijai galite rašyti:

Pylimo 20-13, Vilnius,
Vilniaus ev. reformatų parapijos raštinė,
el.paštas: dalija@mail.lt

Parengė Dalija Gudliauskienė,
tel. 8 685 74 951

Redagavo, spausdino
Genovaitė Mikalajūnienė,
Rasa Žilytė-Šernienė,

Damian Finer

Leidėjas:

Vilniaus ev. reformatų parapija
Tiražas 100 egz.

Leidėjai straipsnius taiso ir trumpina
savo nuožiūra

9 772029 512000

Laikraštis platinamas už auką.
Leidžiamas tik iš surinktų aukų.